

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Μονίμου Ἐπικουρικοῦ Καθηγητοῦ
τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΤΟΥ COD. ADD. 10378

Ἡ μυθιστορία τοῦ Ξενοφώντος τοῦ Ἐφεσίου «Τὰ κατ' Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην Ἐφεσιακὰ» παραδίδεται, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν Cod. Laurentianus conv. soppr. 627 τοῦ 13/14ου αἰῶνος (= F). Ὁ Ben Edwin Perry¹ ἀναφέρει πρῶτος, καθ' ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, καὶ τὸν Cod. Add. 10378 περιέχοντα μόνον τὴν ἐν λόγῳ μυθιστορίαν. Ὁ κῶδιξ οὗτος εἶναι χαρτῶος συγκείμενος ἐκ πεντήκοντα ἐπτά φύλλων, εὐρίσκεται δὲ νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ τοῦ Λονδίνου. Χρησιμοποιήσαντες κατὰ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου Ξενοφώντος τοῦ Ἐφεσίου τὸν κώδικα ἐχαρκτηρίσαμεν τοῦτον διὰ τοῦ B².

Ὁ Perry βασιζόμενος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Aubrey Diller ἀνάγει τὸν ὑπὸ συζήτησιν κώδικα εἰς τὸν 16ον αἰῶνα: «Cod. Add. 10378 in the British Museum, dated as of the sixteenth century, contains the text of Xenophon's Ephesiaca (Diller)»³.

Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁμως τοῦ κώδικος ἐβεβαιώθημεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνήκῃ οὗτος εἰς τὸν 16ον αἰῶνα, ἀλλ' εἰς ἐποχὴν πολὺ νεωτέραν. Ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς διέφυγον τῆς προσοχῆς τοῦ Diller τὰ ἐν τῇ ᾧα τοῦ f. 23^v ὑπὸ τῆς ἰδίας χειρὸς γεγραμμένα: «post vocem ἔρχεται nonnulla desunt; quae sequuntur in MS., cuius scripturam exhibet Dorvillius ad Charitonem p. 552, corrupta sunt; cf. ab Hemsterhusio, quem sequor, satis feliciter restituta».

1. The Ancient Romances. A Literary-Historical Account of Their Origins. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1967.

2. Xenophontis Ephesii Ephesiacorum libri V. De amoribus Anthiae et Abrocomae, rec. A. D. Papanikolaou, Leipzig (Teubner) 1973, σ. VIII καὶ XX.

3. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 345.

Ἐνταῦθα δηλαδή ὑπὸ τοῦ γράψαντος τὸν κώδικα B μνημονεύονται δύο γνωστὰ εἰς τοὺς φιλολόγους ὀνόματα, τοῦ Tiberius Hemsterhuys καὶ τοῦ Jacobus Philippus D'Orville. Ὁ μὲν πρῶτος κατὰ τὰ ἔτη 1732 - 51 ἐδημοσίευσε κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ κείμενον τῶν «Ἐφεσιακῶν»¹, ὁ δὲ δεῦτερος τὸ ἔτος 1750 ἐξέδωκε τὸ ἔργον Χαρίτωνος τοῦ Ἀφροδισιεύως «Τὰ περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην» μετὰ μεταφράσεως καὶ παρατηρήσεων εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν². Συνεπῶς ἐκ τῶν ἐν τῇ ᾧα τοῦ κώδικος B γεγραμμένων καταφαίνεται ὅτι οὗτος ἀναμφιβόλως ἐγράφη οὐχὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ὥς οἱ Diller καὶ Perry πιστεύουν, ἀλλὰ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, εἰδικώτερον δὲ μετὰ τὰ ἔτη 1750 ἢ 1751, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν *terminus post quem*.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης πληροφορούμεθα προσέτι ὅτι ὁ γράψας τὸν κώδικα B ἀκολουθεῖ τὰς διορθώσεις τοῦ Hemsterhuys («cf. ab Hemsterhusio, quem sequor...»). Τοῦτο διαπιστοῦται βεβαίως καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ κώδικος B πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Hemsterhuys γενομένας διορθώσεις καὶ προσθήκας, τινὰς τῶν ὁποίων υἱοθέτησεν ὁ γράψας τὸν κώδικα B. Οὕτως ἔχομεν ἐν

Hemsterhuys καὶ B	ἀντὶ τοῦ ἐν F
1, 2, 7 <i>περιπεποιημένην</i>	<i>περιποιημένην</i>
1, 3, 4 <i>ἀνεκαίετο</i>	<i>ἐνεκαίετο</i>
1, 4, 1 <i>σπαράξας (καὶ περιορηξάμενός τε)</i>	<i>σπαράξας</i>
1, 4, 2 <i>κρείττων</i>	<i>καλλίων</i>
1, 4, 5 <i>σῶσον τὸν</i>	<i>ἄσωτον τὸν</i>
1, 5, 4 <i>ᾠδὴν Ἀβροκόμην</i>	<i>Ἀβροκόμην</i>
1, 5, 7 <i>προσεποιούντο</i>	<i>προσεποιοῦν</i>
1, 6, 2 <i>λυσσοδιώκτοι</i>	<i>λυσσοδιώκται</i>
1,10, 6 <i>τὸ Ἐφεσίῳ (πληθος)</i>	<i>τὸ Ἐφεσίῳ</i>
1,10, 6 <i>καὶ τῶν (ἱερῶν παρθένων) μετὰ</i>	<i>καὶ τῶν ... μετὰ</i>
1,13, 4 <i>ἐφίστανται δὴ</i>	<i>ἐφίστανται δὲ</i>
1,15, 1 <i>ἐδοόκει</i>	<i>ἐδόκει</i>
1,15, 4 <i>σφοδρὸν</i>	<i>φοβερὸν</i>
1,15, 6 <i>λόγους καὶ πείθειν</i>	<i>πόνους καὶ πείθει</i>
1,16, 3 <i>τῇ τύχῃ πάντα χρήσασθαι</i>	<i>τῇ ψυχῇ πάντα λογίσασθαι</i>

1. T. Hemsterhuys, *Miscellaneae Observationes in auctores veteres et recentiores*. Amstelodami 1732 - 51.

2. J. Ph. D'Orville, *Animadversiones in Charitonis Aphrodisiensis de Chaerea et Callirhoe narrationum amatoriarum libros VIII*. Amstelodami 1750.

Hemsterhuys καὶ B

- 2, 1, 6 ὑπομέναιμι
 2, 2, 1 κατηχούμενος
 2, 3, 6 ἐξ ἔρωτος
 2, 4, 4 βασανίζειν
 2,13, 1 σκῦλα
 2,14, 1 ἀπεπλάνητο
 3, 2,13 εὐθανάτον ἀγαστὸν
 3, 2,13 Αἰγαίης
 3, 9, 4 προοῖοῦσι
 3,12, 1 Παραιτόνιον
 4, 1, 1 τὴν ἐπὶ Συρίαν
 4, 1, 4 Ταῦτα
 5, 1, 1 <ἀπ'> Αἰγύπτου
 5, 2, 4 Ἀρείαν
 5, 6, 2 ἀπελθεῖν
 5, 6, 4 ἐπιμένειν
 5, 7, 5 ἦγεν
 5, 7, 9 ἐνοχλοῦμαι
 5,10, 2 ἐπιτυγχάνει
 5,10, 5 ἀθυμία
 5,11, 2 κατάγεται
 5,15, 2 πάντα <τε>
 5,15, 4 γενόμενος <ἐκεῖ>

ἀντὶ τοῦ ἐν F

- ἐπιμέναιμι
 ἡγούμενος
 ἐξαιρέτως
 ἐνεργεῖν
 ξύλα
 ἐπεπλάνητο
 ἐκ θανάτου ἀγαθὸν
 ἐκ γαίης
 προοιοῦσι
 παραίτιον
 ἐπὶ τὴν Συρίαν
 ταῦτα
 Αἰγύπτου
 ἄρειον
 ἀνελθεῖν
 γενέσθαι
 ἦκεν
 κατέχομαι
 ἐπιφθάνει
 ἀπορία
 παράγεται
 πάντα
 γενόμενον

Ὑπὲρ τῆς χρονολογήσεως τοῦ κώδικος B εἰς τὸν 18ον αἰῶνα συνηγοροῦν καὶ ἕτερα στοιχεῖα, ἅτινα προέκυψαν ἐκ τῆς παρουσίας ἐρεῦνης. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κώδικος B εὑρομεν γραφάς, τὰς ὁποίας εἰσήγαγον εἰς τὸ κείμενον Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφεσίου φιλόλογοι ζήσαντες τὸν 18ον αἰῶνα. Οὕτω τὸ ἔτος 1700 ὁ A. M. Salvini ἀντιγράψας τὸν κώδικα F ἐπήνεγκεν ἐπὶ τῆς ᾠας τοῦ ἀντιγράφου αὐτοῦ διορθώσεις¹, τινὰς τῶν ὁποίων ἀναγινώσκομεν καὶ ἐν τῷ κώδικι B. Π.χ. ἐν

Salvini καὶ B

- 1,12, 1 σιωπῶν
 2,14, 5 τὸν ἱππον
 5, 9,12 τὸν Ἐφέσιον

ἀντὶ τοῦ ἐν F

- λυπῶν
 τοὺς ἱππους
 τὴν Ἐφεσον

1. Πλείονα βλ. παρὰ G. Dalmeida, Xénophon d'Éphèse. Les Éphésiaques. Paris 1926 (ἀνατύπ. 1962), σ. XXXIV κ.έ.

Εἵτα ἀναφέρομεν τὸν Α. Cocchi, ὁ ὁποῖος τὸ ἔτος 1726 ἐξέδωκε τὴν μυθιστορίαν Ξενοφώντος τοῦ Ἐφεσίου¹. Διορθώσεις καὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης εὑρομεν ἐν τῷ κώδικι Β. Δείγματος χάριν σημειοῦμεν τὰς κάτωθι:

ἐν Cocchi καὶ Β	ἀντὶ τοῦ ἐν F
1, 1, 5 <i>ὅτι εἷς</i>	<i>ὅτι ἐν</i>
1, 3, 2 <i>πρεπόντων</i>	<i>παρεπόντων</i>
1, 4, 2 <i>γεννικῶς</i>	<i>γεννικὸς</i>
1, 4, 3 <i>ἄγνυος (ἄζνυος) καὶ θῆλυσ Cocchi</i> <i>ἄγνυος καὶ θῆλυσ Β</i>	<i>ἀλλ', ἐὰν θέλῃς</i> <i>τὸ πράξασθαι</i>
1, 4, 5 <i>εἰσπράξασθαι</i>	<i>δεινὰ</i>
1, 6, 2 <i>δεσμὰ</i>	<i>συνηρμόκει</i>
1, 9, 6 <i>συνεῤῥάφει</i>	<i>ἐξιστόρησαν</i>
1,12, 2 <i>δυστόρησαν</i>	<i>Ἀβροκόμη</i>
1,12, 4 <i>Ἀβροκόμη <κοιμωμένῳ></i>	<i>παραλείπεται</i>
1,14, 2 <i>τὰς χεῖρας ἐκτεινόντων καὶ ὀλοφυρομένων</i>	<i>πλοῦς</i>
1,14, 7 <i>πλοῦ</i>	<i>Ἀβροκόμου καὶ σφοδρὸν</i>
1,14, 7 <i>Ἀβροκόμου σφοδρὸν</i>	<i>ὑπελείπετο</i>
2, 3, 1 <i>ἀπελείπετο</i>	<i>πρὸς τὴν</i>
2, 3, 3 <i>περὶ τὴν</i>	<i>ἐν δὲ τούτῳ</i>
3, 8, 3 <i>ἐκ δὲ τούτου</i>	<i>τόπου</i>
3, 9, 4 <i>πότου</i>	<i>ὁ κύριος</i>
3, 9, 4 <i>παραλείπεται</i>	<i>ἀνθρώπων</i>
4, 1, 5 <i>ἀνδρῶν</i>	<i>τῆς ἐκεῖ</i>
4, 2, 3 <i>τοῖς ἐκεῖ</i>	<i>ἐρχεται</i>
4, 2, 7 <i>δέχεται</i>	<i>ἀντερᾶ</i>
5, 1, 5 <i>ἀντήρα</i>	<i>ὀδηγοῦντο</i>
5, 1, 5 <i>ὀδηγούμενον</i>	<i>ἐπιχωρίῳ</i>
5, 1, 6 <i>διαχωρίῳ</i>	<i>ἀπορία</i>
5, 1, 8 <i><ἐν> ἀπορία</i>	<i>δεικνύει</i>
5, 1,10 <i>δείκνυσι</i>	<i>συγγενὲς</i>
5, 4, 5 <i>γυνή</i>	<i>μήτε</i>
5, 4, 7 <i>οὐδὲ</i>	<i>πρὸ τοῦ νεῶ παῖδες</i>
5, 4, 9 <i>περὶ τὸν νεῶ τοῦ θεοῦ</i>	<i>αὐτὴν ἢ ξένη</i>
5, 5, 1 <i>ἢ ξένη αὐτὴν</i>	<i>καὶ Ἀβροκόμου... εὗρεσιν (13, 2)</i>
5,13, 1 <i>παραλείπεται</i>	<i>ταῦτα δι' ὅλης</i>
5,15, 1 <i>πάντα δι' ὅλης</i>	

1. Xenophontis Ephesii Ephesiacorum libri V. De amoribus Anthiae et Abrocomae. Nunc primum prodeunt e vetusto codice Bibliothecae Monachorum Cassinensium Florentiae cum Latina interpretatione A. Cocchii Florentini, Londini 1726.

Τέλος ἔν τισι χωρίοις τοῦ κώδικος B εὐρίσκομεν γραφάς, τὰς ὁποίας προέτεινεν ὁ Frid. -Lud. Abresch.¹ Χαρακτηριστικῶς μνημονεύομεν τὰς ἑξῆς ἔν

Abresch καὶ B

1, 5, 3 *προσεύχετο*

1, 6, 2 *ἀνυστή*

1, 7, 4 *κατὰ ταῦτα*

1,12, 2 *εὐωχοῦσι*

1,13, 4 *ἐνελαύνοντο*

1,15, 1 *πόρω*

2,13, 8 *〈πιθανόν τι〉 σκίπτεται*

3, 5,11 *θανάσιμον 〈μὲν〉*

3,12, 4 *ἤδη τέλος δέ*

4, 1, 4 *αἱ πολλὰ*

5, 1,12 *ἀνευρήσω*

5, 2, 5 *ἦ μὴν*

5,10,11 *τοῦ δεσπότου*

5,12, 1 *ἐπιδημίας*

5,14, 4 *καταβιῶναι*

ἀντὶ τοῦ ἐν F

προσείχετο

ἀνέσται

μετὰ ταῦτα

ἐπεύχοντο

ἐλαύνοντο

πόνω

σκίπτεται

θανάσιμον

ἤδη δὲ τέλος

τὰς πολλὰς

ἂν εὐρήσω

σεμνήν

τῶν δεσποτῶν

ἀποδημίας

αταβιῶναι

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ γράψας τὸν κώδικα B χρησιμοποιεῖ ἔν τισι χωρίοις τὸ σημεῖον τοῦ θαυμαστικοῦ. Ἡ χρῆσις αὕτη παρατηρεῖται, ὡς γνωστόν, μόνον εἰς ἐντύπους ἐκδόσεις ἔργων, οὐχὶ ὁμως εἰς χειρόγραφα κειμένων ἀρχαίων συγγραφέων². Παραβαλόντες τὸν κώδικα B πρὸς τὸ κείμενον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Cocchi εἶδομεν ὅτι ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ σημείου τοῦ θαυμαστικοῦ οὐδεμία ὁμοιότης ὑπάρχει. Περαιτέρω παρεβάλομεν καὶ ἑτέραν ἐκδοσιν τοῦ κειμένου τῶν «Ἐφεσιακῶν», ἣν ἐξεπόνησεν ὁ A. E. L. B. Locella τὸ ἔτος 1796³, πρὸς τὸν ἐν λόγῳ κώδικα καὶ εὔρομεν ὅτι τὰ πλεῖστα χωρία τοῦ κώδικος B, ἔνθα χρησιμοποιεῖται τὸ σημεῖον τοῦ θαυμαστικοῦ, συμπίπτουν πρὸς τὰ ἀντίστοιχα χωρία

1. Αἱ διορθώσεις τοῦ Abresch συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν αὐτὴν σειράν, ἔνθα ἐδημοσιεύθησαν καὶ αἱ τοῦ Hemsterhuys (βλ. ἀνωτ., σ. 264, ὑποσ. 1).

2. Ἐπίσης ἐν τῷ κώδικι ἀπαντῶσι παρενθέσεις, δεῖγμα καὶ τοῦτο ἐντύπων ἐκδόσεων Π.χ. ἐν 1, 5, 3. 4 1, 8, 1 1,13, 4.

3. Xenophontis Ephesii de Anthia et Habrocome Ephesiacorum libri V. Graece et Latine, rec., suppl., emend., latine vertit, adnotationibus aliorum et suis illustr., indicibus instr. A. E. L. B. Locella, Vindobonae 1796.

τῆς ἐκδόσεως τοῦ Locella, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τοῦτο συχνότερον ἢ ὁ γράψας τὸν κώδικα B. Τοιαῦτα κοινὰ χωρία εἶναι:

- 1, 9, 2 *δυστυχήσας !*
- 2, 1, 3 *εὐμορφίας !*
- 3, 3, 2 *φίλτατε !*
- 3, 5, 2 *πονηρά ! ὡς οὐχὶ τοῖς ἴσοις Ἀβροκόμην ἀμείβομαι !*
- 4, 6, 6 *τῶν κακῶν ! οἷαν ὑπομένω τιμωρίαν !*
- 5, 1, 13 *δυστυχή !*
- 5, 7, 2 *ὦ κάλλος δικαίως ὑβρισμένον !*
- 5, 10, 4 *τῶν κακῶν !*
- 5, 10, 8 *ἐγὼ δυστυχῆς !*

Ἐλλειπόντων ὅμως ἄλλων κοινῶν στοιχείων μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ κειμένων οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος περὶ τῆς ὁμοιότητος ταύτης. Ἴσως ὁ γράψας τὸν κώδικα B ἔσχε πρὸ ὀφθαλμῶν πλὴν τῶν ἄλλων, ἄπερ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ Locella. Βεβαίως εἰς τινα χωρία τοῦ κειμένου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Locella, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκείνης, ἦν ἐξεπόνησεν ὁ Chr. G. Mitscherlich¹, εὕρισκε τις γραφάς, αἵτινες ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὸν κώδικα B. Αἱ γραφαὶ ὅμως αὗται ὀφείλονται εἰς διορθώσεις τοῦ Hemsterhuys καὶ τοῦ Abresch, τὰς ὁποίας εἰσήγαγον εἰς τὸ κείμενον αὐτῶν οἱ Locella καὶ Mitscherlich ἄνευ οὐδεμιᾶς σχετικῆς μνείας. Ἔνεκα τούτου αἱ γραφαὶ αὗται φέρονται ὑπὸ τοῦ R. Hercher καὶ τοῦ G. Dalmeyda ὡς διορθώσεις τοῦ Locella καὶ τοῦ Mitscherlich. Π.χ. βλ. τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τοῦ Hercher καὶ τοῦ Dalmeyda ἐν τοῖς χωρίοις:

- 1, 2, 5 *τεσσαρακαίδεκα*
- 1, 4, 2 *γεννικὸς*
- 1, 4, 5 *εἰσπράξασθαι*
- 1, 5, 4 *〈εἰς〉 Ἀβροκόμην*
- 1, 6, 2 *ἱεροῦ*
- 1, 9, 1 *ἀλλήλους*
- 1, 13, 4 *ἐφίστανται δὴ*
- 1, 14, 7 *[καὶ] σφοδρὸν*
- 2, 3, 6 *ἐξ ἔρωτος*
- 4, 2, 3 *τοῖς ἐκεῖ,*

1. Xenophontis Ephesiacorum de amoribus Anthiae et Abrocomae libri V, ed. Chr. G. Mitscherlich, Biponti 1794 (Scriptores Erotici Graeci III).

ἐνθα ἄλλαι μὲν τῶν γραφῶν τούτων θεωροῦνται ὡς διορθώσεις τοῦ Locella ἄλλαι δὲ τοῦ Mitscherlich.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ συμπεράσματα τῆς παρουσίας μελέτης ἀναφέρομεν πρῶτον ὅτι ὁ κῶδιξ B ἐγράφη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, εἰδικώτερον δὲ μετὰ τὰ ἔτη 1750 ἢ 1751, καὶ δεύτερον ὅτι οὗτος ἐγράφη ἐπὶ τῇ βάσει ἀφ' ἐνὸς μὲν τοῦ κώδικος F (πβ. τὴν ἐν τῇ ᾧα τοῦ κώδικος B παρατήρησιν «*quae sequuntur in MS.*»), ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν τότε ὑπαρχουσῶν ἐκδόσεων τῶν «Ἐφεσιακῶν» (π.χ. Cocchi) καὶ τῶν μέχρι τότε γενομένων διορθώσεων καὶ παρατηρήσεων εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον (π.χ. Salvini, Hemsterhuys καὶ Abresch).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ